

**К. И. СКРЯБИН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК АГРАРДЫК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР
АКАДЕМИЯСЫНЫН БИОЛОГИЯ ИНСТИТУТУ**

Протокол № 6

К. И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетиндеги Д 06.19.602 Диссертациялык Кеңешинин отуруму (биргелешкен негиздөөчүсү Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Биология институту), айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” аталышындагы Мамытканов Советбек Асангазиевичтин диссертациялык ишин алдын-ала коргоо

Бишкек ш.

19-май, 2021-ж.

Диссертациялык кеңештин төрагасы Ахматбеков М. А. - айыл чарба илимдеринин доктору, К. И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин топурак таануу, агрохимия жана дыйканчылык кафедрасынын профессору.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы Тургунбаев К. Т. - айыл чарба илимдеринин доктору, токой чарбасы жана жемиш өстүрүү кафедрасынын доценти.

Катышкандар: 15 диссертациялык кеңештин мүчөсүнүн ичинен - 12.

Кеңештин мүчөлөрү:

Касиев К. С. - биология илимдеринин доктору; Асаналиев А. Ж. - айыл чарба илимдеринин доктору; Джунусов К. К. - биология илимдеринин кандидаты; Дүйшембиев Н. Д. - айыл чарба илимдеринин доктору; Исаева В. К. - айыл чарба илимдеринин кандидаты; Карабаев Н. А. - айыл чарба илимдеринин доктору, профессор; Сарбаев А. Т. - айыл чарба илимдеринин доктору; Тентиева Б. Т. - айыл чарба илимдеринин кандидаты; Упенев А. Ш. - айыл чарба илимдеринин кандидаты, доцент; Чакаев Ж.Ш., айыл чарба илимдеринин кандидаты.

Кеңештин төрагасы: Урматтуу кесиптештер, саламатсыздарбы. Диссертациялык кеңештин мүчөсүнүн тизмесинин жыйынтыгы боюнча 15 мүчөнүн 9у бул жерде отурат жана 3-онлайн режиминде катышып жатат. Кворум бар. Сунуштар кандай? Жыйынды ачуу сунушу айтылды. Колго салам, ачылсын дегендер добуш бериңиздер. Добуш берүүнүн натыйжасы: "Макул" - 12; "Каршы" - жок. Бир добуштан кабыл алынды. Диссертациялык кеңештин жыйыны ачык деп эсептелет.

Төрага: Күн тартибиндеги маселе окулду.

Күн тартиби:

1. Изденүүчү Мамытканов С. А. “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” аттуу 03.02.13 - топурак таануу адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга коюлган диссертациялык ишти алдын-ала жактоо жөнүндө. Изденүүчүнүн илимий жетекчиси - айыл чарба илимдеринин доктору, профессор Карабаев Н. А.

2. Изденүүчү Конусбаев Л. “Агробиологическое обоснование высокоштамбовой системы формирования виноградных насаждений в условиях юга Казахстана” деген диссертациялык иши 06.01.09 - өсүмдүктөрдү өстүрүү адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алууга сунушталып жатат.

Төрага: Күн тартибин бекитүүнү ким жактайт? Сураныч, добуш бериңиз. Добуш берүүнүн натыйжасы: "макул" -12; "Каршы" - жок. Күн тартиби бир добуштан кабыл алынды.

Төрага: Эми, регламент боюнча макулдашалы. Чыгып сүйлөө тартиби: 15 мүнөт - ишти алдын-ала жактоо кандидаттык диссертация үчүн, 20 мүнөт - докторлук диссертацияны коргоо үчүн берилет, чыгып сүйлөөчүлөр – 7 мин. Регламент боюнча - добуш берүү жолу менен бекитүү сунушталды. Добуш берүүнүн натыйжасы: "макул" -12; "Каршы" - жок. Бир добуштан кабыл алынды.

Төрага: Алгач талаптар менен таанышалы – биринчи талап Кеңештин 2/3 мүчөсү катышуусу керек. Диссертациялык кеңештин негиздөөчүсүнүн өкүлдөрү бар, талап аткарылды.

Төрага: Иштин негизги жоболорун баяндап бериш үчүн сөз Мамытканов Советбек Асангазиевичке берилет.

Угулду: Изденүүчү Мамытканов Советбек Асангазиевич “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” кандидаттык диссертациясынын негизги жоболору жөнүндө баяндамасында эмгектин актуалдуулугун, негизги жоболорун, илимий жаңылыгын жана практикалык маанисин белгиледи.

Төрага: Баяндама бүттү. Кимде сууролор бар. Сураныч, оозеки суроолорду бериңиздер.

Изденүүчүнүн суроолорго жооптору:

Касиев К. С. - биология илимдеринин доктору.

Суроо: Выводы: 2-пункт «В результате анализа почвенных материалов впервые создана мониторинговая база данных». Вы это сделали сами?

Жооп: Ысык-Көл ойдуңунда топурак изилдөө иштери 2 турду камтып, 1969-жылдан баштап 1992- жылга чейинки убакытта жүргөн. Мындай көлөмдүү маалыматтарды системалаштыруу Республикалык топурак-агрохимиялык станциясынын адистери менен биргеликте жасалды. Натыйжада Ысык-Көл

ойдуңунун топурактарынынын мониторингдик базалык маалымат көрсөткүчтөрү иштелип чыкты. Ушул убакытка чейин мындай маалымат банкы жок эле, архивдик материалдарды анализдеп карап чыкканбыз.

Сарбаев А. Т. - айыл чарба илимдеринин доктору

Суроо: Кызыктуу баяндама жасадыңыз, рахмат. Айыл чарбасында антропогенный прессинг күчөдү, ошондон улам топурактын минералдык, органикалык касиеттери боюнча кандай өзгөрүүлөр бар.

Жооп: Рахмат. Жакшы суроо. Ысык-Көл ойдуңунун тоолуу-өрөөндөгү ачык коңур топурактарынын касиеттерине антропогендик фактордун тийгизген таасири чоң. Ошондой эле, дыйканчылыкта кеңири пайдаланылып жаткан ачык коңур топурактардын касиеттерине климаттын өзгөрүү шарты да таасир берүүдө. Ага бул топурактардагы гумустун 10 жыл аралыгында 28% төмөндөгөндүгү далил.

Касиев К. С. - биология илимдеринин доктору.

Суроо: 2-пункте «Вышеуказанным мониторинговым данным состояние плодородия почв оценивается как выше среднее». В диссертации наверно надо указать в %, что значить оценивается как среднее?

Жооп: А. М. Мамытовдун изилдөөлөрүндө типтүү ачык коңур топурактардагы гумустун камтылышы 3% деп көрсөтүлгөн. Бүгүнкү күнү гумус азайып, 1,5% чейин деңгээлге келген, ошондуктан орточо деңгээлде турат деген тыянак келдик. Сиздин айткандарыңыз эске алынат.

Суроо: В практических рекомендациях с 1 по 4 рекомендации с самого начало непонятно - «Увеличение доли люцерны, эспарцета в структуре посевных площадей и после уборочных растительных остатков для накопления органического вещества на пахотных почвах», необходимо или что надо делать?

Жооп: бүгүнкү күндө топуракта органикалык заттарды көбөйтүү максатында дыйкандарга сунуш берилип жатат. Себеби, дыйканчылык системасында пайдаланылып жаткан топурактардагы гумустун 28% төмөндөп кетиши топуракка келип жаткан өтө аз өлчөмдөгү органикалык заттар менен байланыштуу болууда. Айрым жерлерде көп жылдык өсүмдүк өстүрүлбөй, бир жерде картошка узак убакыт бою өстүрүлгөндүктөн, топуракка органикалык заттардын келиши кескин азайды. Гумус минералдашып төмөндөп жатат. Ушундай терс көрүнүштөгү жерлерде көп жылдык чанактуу өсүмдүктөр өстүрүлүшү керек. Өсүмдүктөрдү алмаштырып эгүү, которуштуруп айдоону сунуштап айтып жатабыз.

Суроо: Повторное выращивание картофеля в течение ряда лет, сколько лет непонятно?

Жооп: Байкоочу жерлерде аныкталгандай, дыйкандардын бир жерде узак убакытта картошканы өстүрүүсүн чектөө зарыл, бир талаада 2 жылдан ашык эмес. Тажрыйба жүргүзүүчү жерде картошка өсүмдүгү бир жерде 12 жыл бою өстүрүлгөн учурлар кездешет.

Суроо: Выращивание промежуточных культур, каких? Перечислить конкретные культуры.

Жооп: Рахмат. Эске алабыз. Дан эгиндери күзүндө сентябрь айынын башында жыйналгандан кийин талаа бош калат. Топурактагы органикалык заттарды толуктоо катары жана орто аралыктагы өсүмдүктөрдү өстүрүү менен кошумча киреше алуу да сунушталууда. Ошол себептен ушундай практикалык сунушту берип жатабыз. Орто аралыкта өстүрүлүүчү өсүмдүк катары жүгөрүнү жашыл массага өстүрүү мүмкүнчүлүгү да бар.

Суроо: 4-практические рекомендации. Какая технология почвозащитная или ресурсосберегающая? Укажите.

Жооп: Топурак коргоочу жана ресурс үнөмдөөчү технология инновациялык багыт. Дыйканчылык жүргүзүүнүн жаңы системасы катары колдонулууда. Бул технологияда топурак механикалык түрдө иштетилбейт, пайдалуу микро организмдер азайбайт, органикалык заттар топтолуп, өсүмдүктөр бири- бирин алмаштырып өстүрүлөт. Азыркы учурда топурак коргоочу жана ресурс үнөмдөөчү технология 350 га аянтта колдонулат. Органикалык дыйканчылыкка өтүүнүн жолу катары каралууда.

Чакаев Ж. Ш. - айыл чарба илимдеринин кандидаты.

Суроо: Сидерат менен иштедиңерби? Результат барбы?

Жооп: Диссертациялык иште сидерат менен иштеген жокпуз. Бирок, биз 2 жыл мурун сидерат өсүмдүктөрү боюнча технологияны Кыргызстандын шартында изилдеп WOCAT базасына киргизгенибиз жана дыйкан чарбаларга сунуштап жатабыз. Топурактын асылдуулугун жогорулатууда, белгилүү аянтта түшүм алууда сидераттар мааниси чоң.

Асаналиев А. Ж. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Суроо: 5-тыянакта гумус 0 -50 см катмарда гектарына 11, 57 тонна, көмүртекке которгондо 6,5 тонна азайды деп жазылган. Мындай жагдайга айдоодон сырткары, эрозия процесстеринин таасири дагы барбы?

Жооп: Топуракты коңторуп айдап иштетүү системасында көмүртектин азаюсу жүрөт, эгерде топурактын деградацияга чалдыгып, эрозия процесстеринин өөчүшүнөн гумус кескин төмөндөп, көмүртектин атмосферага таралышы күчөйт. Мындай маалыматтар бар, жакынкы арада макала түрүндө чыгарууга аракет кылып жатабыз.

Исаева В. К. - айыл чарба илимдеринин кандидаты.

Суроо: Бул жерде 2-пункта корутундунун Ысык-Көл маалымат банк жөнүндө жазылган. Изилдөө кайсы жылдары жүргүзүлдү? Практикалык сунуштар боюнча күмөн бар, анткени алардын көпчүлүгү мурун эле белгилүү.

Жооп: Мониторингдик маалымат банкы республикалык топурак-агрохимиялык станциянын адистеринен менен биргеликте иштелип чыккан жана диссертацияда камтылган. Изилдөө иштери тажрыйба жүргүзүүчү жерде 1997-жылы башталган, тынымсыз ар жылы жаз-күз мезгилдеринде топурак үлгүлөрү алынып, 10 жыл ичинде 2007-жылга чейин жүргүзүлгөн. Практикалык сунуштар бул илимий иштин жаңылыгы эмес. Иштин жаңылыгы - көп жылдык мониторинг, мониторинг маалымат көрсөткүчтөрү, ачык коңур топурактагы көмүртектин эмиссиясы.

Төрага: Отургандар да суроо берсе болот.

Исаев Кутман - Республикалык топурак станциясынын жетекчиси.

Урматтуу кеңештин мүчөлөрү, урматтуу кесиптештер, республиканын аймагында 1960-жылдан баштап бүгүнкү күнгө чейин 3 сыйра район аралык изилдөө иштери жүргүзгөн. Азыркы учурда, каражатка жараша топуракты толук изилдөө жылдан-жылга азайып баратат. Ошондуктан, мониторингдик изилдөө иши актуалдуу, ушул багытта иш алып бара жатабыз. Учурда заманбап технология менен, аэро жана топосъемка менен мониторинг ишин айкалыштыр иштеп баштадык, пландар бар. Бул диссертациялык иш мониторинг изилдөө иштерин алып барган биз үчүн керектүү жана көрсөтмө катары колдонобуз деген тилектебиз.

Төрага: Сөз илимий жетекчиге берилет.

Карабаев Н. А. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Илимий пикири менен тааныштырды. Актуалдуу маселени аткарууда Республикалык топурак-агрохимиялык станциянын эмгеги бар. Диссертант аталган станцияда иштеп, станциянын адистери менен биргеликте көп иш аткарылды. Автор тарабынан аткарылган диссертациялык иш мезгилдин талабы катары коюлган. Бүгүн бизге топурак таануу боюнча илим-изилдөө иштери аткарылбай жатат, ошондуктан топурак илим-изилдөө институту абдан керек, аны жандантуу зарыл. Сейчас нет почвоведов, Республикалык топурак-агрохимиялык станциясы топурак таанууну алдыга жылдыра турган мекеме. Диссертант ишти жакшы билет. Мамлекеттик денгээлде көтөрүп чыккан. Илимий-практикалык жетекчини даярдап бердик. Мындай жетекчи мамлекеттин өнүгүшүнө керек. Мамытканов С. А. “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” аттуу илимий иши 03.02.13 - топурак тануу адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына туура келет жана ачык коргоого сунуштаймын.

Төрага: Сөз эксперттин комиссиянын төрагасына берилет.

Дуйшембиев Н. Д. - айыл чарба илимдеринин доктору, профессордун м. а.

Урматтуу диссертациялык кеңештин катышуучулары, эксперттик корутунду менен тааныштырып кетейин. Иште жыйынтыкка маани берилген. Алынган натыйжалардын мааниси келтирилген. Маалыматтар массалык маалымат каражаттарга чагылдырган. Иш боюнча эки оң натыйжа алынган. Мониторинг маалымат базасы илимге өз салымын кошот. Авторефераттын диссертациянын маанисине туура келиши жөнүндө эскертүү, сунуштар – көйгөйлөр айтылды. Талкуу болду, иш оңдолду. Сиңимдүү фосфор жана калий деген терминдер такталды.

Жетектөөчү мекеме жана расмий оппонент боюнча: Академик У. Асаналиев атындагы Кыргыз мамлекеттик геология, тоо-кен иши жана жаратылыш ресурстарын өздөштүрүү университети, биринчи оппонент айыл чарба илимдеринин доктору Сулейменов Б. У., экинчи оппонент – айыл чарба илимдеринин кандидаты Элеманова Г. А. дайындоону сунуш кылат.

Мамытканов С. А. “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” аттуу илимий иши 03.02.13 -

топурак таануу адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына алуу үчүн ачык коргоого сунушталат.

Төрага: Эксперттин сунушу менен окумуштуу катчы Тургунбаев К. Т. тааныштырат.

Окумуштуу катчы: Кенжахимовдун К. К. Жана Асанбековдун И. А. пикирлери жана корутундулары менен тааныштырды.

Төрага: Сөз изденүүчү Мамыткановко С. А. берилет.

Мамытканов С. А. Рахмат. Биринчиден диссертациялык ишти карап чыккан эксперттерге ыраазычылыгымды билдирем. Топурак таануу боюнча кыргыз тилинде жазылган биринчи иш. Стил жактан, илимий терминдер боюнча кайчы пикирлер макулдашылды. Айтылган сын-пикирге кошуламын, цифралык материалдар оңдолду. Картада көрсөтүлгөн шарттуу белгилер даана жана так көрсөтүлдү. Эксперттик топко дагы бир ирээт ыраазычылыгымды билдирем.

Талкулоо:

Асаналиев А. Ж. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Практикалык сунуштардын 1-2 пункттары жалпы тыянак болуп калган. Сунуштар буйрук катары болсун, керек деген сөз кошуу зарыл. Көңүл буруңуздар.

Касиев К. С. - биология илимдеринин доктору.

Мои вопросы касались практических рекомендаций. Автореферат уйдет в отзыв в постсоветское пространство, выводы должны звучат четко и ясно на русском языке. Работа диссертательная, я поддерживаю, но нужно сейчас четко и ясно рекомендации дать.

Тентиева Б. Т. - айыл чарба илимдеринин кандидаты.

Кыргызча тыянактар түшүнүксүз болуп калган. Мисалы, топурактын күрдүүлүгүнүн өзгөрүү динамикасын талдоодо деген жерди оңдоо керек. Аны топурактын күрдүүлүк касиеттеринин начарлоосу байкалат деп жазса болот. Гумустун саны боюнча конкреттүү цифралар менен көрсөтүү зарыл.

Исаева В. К. - айыл чарба илимдеринин кандидаты.

Корутунду жана практикалык сунуштардагы орфографиялык каталарды оңдоп салыңыз. Практикалык сунуштарды, корутундуну оңдоңуз.

Ахматбеков М. А. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Практикалык сунуш жана корутунду сиздин ишиниздин жыйынтыгы. Көп сунуш керек эмес, 1-2 сунуш жетиштүү.

Тургунбаев К. Т. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Автореферат публикага чыгарылат. Тилчи, редакторго берип, карап чыгыңыздар.

Жунусов К.К. - биология илимдеринин кандидаты.

Мен бир эле термин боюнча “картошка” айтайын – Юдахин, Карасаев кыргызча картөшкө деп атаган. Мен өз китебимде бул жөнүндө түшүндүрмө бергем. Эске алыңыздар.

Асаналиев А. Ж. - айыл чарба илимдеринин доктору.

Практикалык сунуштар боюнча, жумуш жакшы, көп эмгек кеткен, каражат кеткен. Сөздөрдү практикалык материал менен бекитип жазуу керек.

Мамытканов С. А. Урматтуу кеңештин мүчөлөрү. Жакшы пикирлерди айттыңыздар, рахмат.

Төрага: Сиздин убактыңыз аз, кийинки айдын 25 чейин документти тапшырып бүтүрүш керек. Авторефератты такташ керек. Автореферат аркылуу окумуштуунун деңгээлин аныктайт. Диссертациянын структурасынан резюме жазылат. Балким алар сунуштарга жардам берет. Талкууга 7 киши катышты. Демек, бул иштин кызыктуулугун көрсөтүп жатат жана айтылган сын-пикирлер ишти жакшыртууга гана багытталган. Илимий иш кийинки пландарга да таасир тийет. Жайынтыктап кетсем бир сунуш түштү. Ачык коргоого жиберүү.

Төрага:

1. Мамыткановдун С. А. диссертациялык ишин, сын-пикирлерди жана сунуштарды эске алуу менен, ачык коргоого сунуштоо боюнча сунуш келип түштү.
2. Жетектөөчү мекеме жана расмий оппоненттерди бекитүү боюнча сунуш келип түштү.

Токтом кылат:

1. 03.02.13 - топурак таануу адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына көрсөтүлгөн изденүүчү С. А. Мамыткановдун “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” деген темада диссертациялык иши жактырылсын жана жетектөөчү уюмдун жана расмий оппоненттердин макулдугу менен ачык коргонууга сунушталсын.

2. Жетектөөчү мекеме - Академик У. Асаналиев атындагы Кыргыз мамлекеттик геология, тоо-кен иши жана жаратылыш ресурстарын өздөштүрүү университети.

3. Расмий оппоненттер катары - Сулейменов Б. У. - айыл чарба илимдеринин доктору, Элеманова Г. А. - айыл чарба илимдеринин кандидаты.

4. Изденүүчү Мамытканов С. А. “Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана анын илимий-практикалык мааниси” деген темада диссертациялык ишин коргоо үчүн ачык коргонуу күнү 2021-жылдын июнь дайындалсын.

Төрага: Бул токтомду ким жактайт, сураныч добуш бериңиз.

Добуш берди: макул - 12, каршы - жок, калыс - жок.

Бир добуштан кабыл алынды.

Төрага: экинчи маселе боюнча окумуштуу катчы Тургунбаев К. Т. документтер менен тааныштырат.

Окумуштуу катчы: Изденүүчү Л. Конусбаевдин документтери менен тааныштырды.

Төрага: Эксперттик комиссиянын курамы: Асаналиев А. Ж., Сакбаева З. И. бир айдын ичинде карап чыгыңыздар.

Урматтуу кесиптештер барыңыздарга бүгүнкү жыйында активдүү катышып бергениңиздер үчүн ыраазычылык билдиремин. Диссертациялык кеңешти жабык деп жарыялаймын.

Кеңештин төрагасы:

М. А. Ахматбеков

Окумуштуу катчы:

К. Т. Тургунбаев

